

ՄԵՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՆԱՄԱԿ ՓԱՐԻԶԻՑ

«Փարիզի հայկազեան ուսումնասիրաց ընկերութեան» լուծուելուց յետոյ՝ մայրաքաղաքիս մէջ ծնունդ է առնում, եթէ չեմ սխալուում 1889 թուականին, հայոց մի նոր ընկերութիւն «Փարիզի հայ ուսանողական միութիւն» անունով:

Այս «Միութեան» նպատակն էր «համերաշխութեան մի կապ հաստատել տեղոյս հայ ուսանողների միջև և օգնել Փարիզում գտնուած արկածեալ հայերին ընդհանրապէս, որոնք ի պահանջել հարկին կը դիմէին «Միութեանը» և նմանապէս ճութացնել իրանց ընկերութեան գրադարանը ամեն տեսակ հայկական ընտիր գրքերով և այլն»:

Թէ ինչ ժառանգական կամ խնամէութեան որ և է կապ է եղել այս նորածին «Միութեան» և հանգուցեալ «ուսումնասիրացի» միջև և կամ թրպիսի երկունքից յետոյ և ինչ ընկերասէր հանգամանքներում սկսել էր ապրել այս «Միութիւնը» ևս և շարունակել իւր սակաւօրեայ գոյութիւնը հայոց ասուպների հորիզոնի վրայ՝ ես այստեղ ոչինչ չը կարողացայ իմանալ: Սուրա մասին էլ նոյնը պէտք է ասեմ, ինչ որ անցեալ անգամ գրեցի «Հայկազեանի» նկատմամբ՝ այն է թէ ցանկալի է որ «Միութեան» նախաձեռնողներից և կամ գործիչ անդամներից թէկուզ մէկը մի քանի կարևոր տեղեկութիւններ տայ մայրաքաղաքիս մեր գաղութի կեանքով հետաքրքրուող հայերիս և պատմէ, թէ ինչպիսի հոգեբանական երևոյթներ են տեղի ունենում այստեղ մերոնց մէջ, որ «Փարիզի հայ ընկերական միութիւններն» առհասարակ ասես թքով կպցրած լինելով՝ կազմոււմ և լուծոււմ են կարծես թիթեռների պէս ապրելով...

Այս «Միութեան» ատենադպիրներից մէկը, ինչպէս յիշում եմ, պ. Յ. Մէլիք-Բախտամեան՝ «Սամսայի—Մէլիքն» էր: Պարոնը, որ այն ժամանակ թղթակցում էր այստեղից «Արձագանքին» մտաւոր կերակուրի նիւթ տալով հայ ընթերցողներին

և որ այժմ զբաղուած է այդտեղ գուցէ աւելի մանդարար կերակուրներ մատակարարելով Թիֆլիսի հասարակութեան, չի ցանկանալ արդեօք իւր սովոր ուղղամտութեամբ իրանց «Փարիզի վաղանցուկ «Միութեան» և ապա սորա «բաժանման» պատմութիւնն անել մեզ, իրաւ որ շատ հետաքրքիր կը լինէր լսել այդ բոլորը մանաւանդ «Միութեան» «ատենադպրից»:

— Երկարատևութեամբ, այն, երկարատևութեամբ միայն, համեմատաբար կարծեմ աւելի բաղաւոր է երևում ներկայումս այստեղ գոյութիւն ունեցող «Փարիզի հայոց բարեգործական ընկերութիւնը» — La société de bienfaisance des arméniens de Paris կոչումով, որ տասը տարի կայ «գործում» է այստեղ և ճանաչուած է ֆրանսիական պետութիւնից. մի առաւելութիւն, որ մեծ մայրաքաղաքիս ոչ մի հայ ընկերութիւն չէ ունեցած երբէք, եւ չը նայելով այս արտաքին առաւելութեանը՝ ի խայտառակութիւն հիւրասէր Լիւտէսիոյ մեր բաղմաթիւ և «բաղմաղրալ» գաղութի, պէտք է ասեմ որ «Փարիզի հայոց բարեգործութիւնը», որի նպատակն է օգնել այստեղ գտնուող արկածեալ կամ խեղճ հայերին և մանաւանդ իրանց հայրենիք վերադարձող հայ մարդկանցը, հազիւ 40 կամ 50 անդամ կարողացել է ժողովել տասնեակ տարիների ընթացքում 1500 ֆրանկ չնչին գումարի տարեկան մի ելումուով:

Բայց թէ ի՞նչ են հասկանում Փարիզաբնակ մեր աղգայինք «արկածեալ կամ խեղճ հայ» ասելով՝ ես չեմ կարողանում լաւ ըմբռնել: Մի՞թէ 1902-ին այստեղ վախճանած թշուառ Ներսէս Պոյաճեանը, որի դին տարել, թաղել են Բանիօ (Bagneux) հանգստարանի աղքատաց մասի գերեզմանոցի մեջ և այն էլ ժամանակաւորապէս՝ «արկածեալ և խեղճ հայերից» չէ՞ր արդեօք, որին ոչինչ ուշադրութիւն չէ դարձրել ձրի հիւանդանոցում եղած ժամանակ անգամ տեղոյս հայ բարեգործութիւնը: Մի՞թէ քամբախտ Սիմէօն Հախումեանը, որ այսօր մայրաքաղաքիս արուարձան Վիլփուիվ կոչուած աւանի յիմարանոցումն է խնամուում ձրիաբար Ֆրանսիայի հանրապետութեան հաշուով՝ «արկածեալ և խեղճ» հայերից չէ՞ արդեօք, որին օգնութեան որեւէ ձեռք չէ կարկառում Փարիզի հայոց բարեգործութիւնը: — Է՛հ, մախաւս:

Անշուշտ տարեկան 1500 ֆրանկ ելումտի աննշան գումարով ամենքն էլ կասեն, որ շատ բան չէ կարող անել այս ընկերութիւնը: Բայց խնդիրը այստեղ մեծ ու փոքր գործեր կամ պահանջներ անելու կամ կատարելու մէջ չէ, այլ այն մտերմական՝ թէկուզ հէնց մի փոքրիկ, զգայուն ուշադրութեան մէջ,

որ տեղոյս հայ «բարեգործները», որպէս հեռաւոր օտար երկրում հիմնեալ մի հայ հաստատութեան անդամներ, իւրով-սանն կարող են դարձնել դէպի ամեն մի իրանց թշուառացած հայ եղբայրը:

Սակայն ինչե՞ր եմ ասում: Ի՞նչ մտերմութիւն և ի՞նչ ազնիւ այլ զգացումներ կարելի է փնտռել Փարիզաբնակ այժմեան հայերի մէջ, բանի որ, առաջին նամակիս ակնարկածիս համաձայն, սոքա ասես արցում են իրարու հետ, որ անմիաբանութիւն, ատելութիւն, հակակրանք և այդ, արհամարհանք վայրենի յատկութիւնները տիրեն իրանց արդի քաղաքակրթութեան լայն ու ազատ կենդրոնում... Եւ կարծեմ չեմ սխալուիլ եթէ ասեմ, որ տեղոյս հայ գաղութը եթէ չամաչէր Ֆրանսիական պետութիւնից, որ՝ ինչպէս ասում եմ, պաշտօնապէս ճանաչած է Փարիզի հայոց Բարեգործական ընկերութիւնը՝ գուցէ մինչև հիմայ լքման ու լուծման վիճակի հասցնէր սորան ևս ըստ իւր հին սովորութեան: Արդ՝ ինչ բան է արդեօք «բարեգործութեան» 40 կամ 50 անդամ ունենալն ու 1500 ֆրանկ տարեկան ելևստի աղքատիկ գումարը մայրաքաղաքիս մէջ՝ ընակուող հազարաւոր հայերի համար, ի՞նչ արդեօք, եթէ ոչ ամօթը երեսից բոլորովին չը կորցնելու մի շատ թոյլ միջոց...

Բայց ինչ և է. այսպէս խօսելով ես մտադիր չեմ հարկաւ ուժ և իցէ վիրաւորելու, այլ յոյս պիտի ունենանք, որ արդար քննադատութիւնը մասամբ գոնէ առիթ կը տայ մերայնոց իրանց բնակած երկրի ճշմարիտ առաջադիմութեանը հետեւելով՝ ընկերական ամեն ընտիր ու ազնիւ գործունէութեանը զարգացնել և առաջ տանել Փարիզի իրանց միակ հայ ընկերութիւնը: Սորա մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալ ցանկացողը կարող է դիմել Rue Gondorcet թիւ 13 տունը, որտեղից կարելի կլինի ձեռք բերել թէ տեղոյս հայ «Բարեգործութեան» կանոնագիրը և թէ այլ տեղեկագիրներ սոյն ընկերութեան, որի վարիչները իրանք էլ անշուշտ իրանց կողմից պիտի աշխատեն ամեն բանով նպաստել գործին՝ հաղորդելով բոլոր հայ խմբագիրներին ևս կարեւոր և ճիշտ տեղեկութիւններ: Այս ձեռով միայն կարելի կը լինի համակրանք և գուցէ մինչև իսկ աշակցութիւն գրաւել ընդհանուր հայ հասարակութեան կողմից դէպի մայրաքաղաքիս յիշեալ հայ հաստատութիւնը:

Ո՛րչափ ցաւում եմ, որ անկարող եմ գնալ, այցելել անյոյս հիւանդ դժբախտ Հախումեանին, որի մասին վերջերս խիստ բօթաբեր լուրեր էր տալիս ինձ իմ ծանօթ բժիշկներէց

մէկը.—Մի շարժումն և միանգամայն ընկճեալ կմախք-մարմին է նա, ասում էր բժիշկը, բանաւոր էակի բոլոր կենդանի յատ-է կռթիններէից կարծես արդէն զրկուած, բացի փայլուն աչքե-րից, ուր ժամ առ ժամ ասես կայծակի պէս ցայտում են տա-կաւին նորա դառն կեանքի անվերջ բողբոջող հոգու ցոլքը իս-պառ մոլորուած հայեացքով։ Աշկարայ է որ խեղճ Միմէնս պառ մոլորուած հայեացքով։ Աշկարայ է որ խեղճ Միմէնս պառ մոլորուած հայեացքով։ Աշկարայ է որ խեղճ Միմէնս պառ մոլորուած հայեացքով։

Պրոլեթեան մէջ...
Ոչ պակաս ցաւալի էր ինձ նոյնպէս գնալ, գտնել ան-
ցեալները Փարիզի վերոյիշեալ Բանիւն հանգստարանում երկու
տարի առաջ հողին յանձնուած մեր վաղեմի ընկեր Ներսէս
Պոյաճեանին կորած և գետնին հաւասար գերեզմանը: Մի բա-
րակ անձրևոտ և տխուր պարագային ասես ներդաշնակ օր էր,
որ Փարիզաբնակ իմ բազմամեայ բարեկամ պարոն Կ. Շ. և հս
դիմեցինք դէպի այն ընդարձակ գերեզմանատունը՝ տանելով
մեզ հետ յախճապակէ անթառամ երի մի պաակ և երկկանգուն
փայտէ մի խաչ հանգուցեալի անուան արձանագրով: Ո՞վ էր
արդեօք այդ Պոյաճեանը, կը հարցնէ անշուշտ ընթերցողը:—
Դրեթէ տարօրինակ և միանգամայն մի խեղճ անձն էր սա, որ
1872 թ. վեր գնանազան ժամանակ զանազան ուսմանց յարելով
Փօրիզում, այլ և այլ ընկերութեանց անդամ, պարբերական
հրատարակութեանց պատահական թղթակից*, որ ակեւելան լե-
զուների թարգման, դասատու լինելով հանդերձ՝ զլիւսւորա-
պէս բժշկական գիտութեանց հետեւեց սովորական ապրուստի
կարիքի մէջ գտնուելով միշտ ներհուն տարի շարունակ հրա-
պուրիչ Լուսնեխոյ մէջ այսպէս անորոշ դեգերելուց յետոյ՝ 1902
ին հազիւ կարողանում է բժշկի տիտղոս և պաշտօն միաժա-
մանակ ձեռք բերել, երբ անողորմ ճակատագիրը ձրի հիւանդա-
նոցում վերջին վճիռն է կարդում սորա գլխին և իբրև չունևոր
թաղում է աղքատաց գերեզմանատեղում և այն էլ՝ ժամանա-
կաւորապէս, այսինքն հինգ տարով, մինչև որ անպատճառ վը-
ճարուի գերեզմանավարձ, այլապէս կանյալատանայ, կը կորչի
յաւիտեան թշուուտ Ներսէսի հողակոյտը... Շատ հետաքրքիր են
նոյնպէս սորա երկար տարիների ընթացքում ինձ գրած մաս-
նաւոր նամակները, որ շատ ընդհանուր հարցեր էլ են շոշա-
փում, սակայն այս անգամ բաւական համարենք այսբանս:

* Մի երկու թղթակցութիւն էլ «Արձազանքին» ուղարկեց ուխտանախան Թուախաններին:

1905 լուծուար

2. ЗУРНОЗ